İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Sanat Tarihi Bölümü

Kabul edilmiştir
22. II. 1965
G. Arlanan

II

TEKİRDAĞ, BABAESKİ, KIRKLARELİ'DE OSMANLI MİMARİSİ

1964-65 Öğretim Yili
Şubat Dönemi
Lisans Tezi

Şükran PEKEL
6774

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
3607
KÜTÜPHANESİ

1595

I Önsöz

I. Giriş

II. Trakya bölgesinin kisa tarihçesi.

III. Eserlerin mimari ve süsleme önemi.

A- TEKİRDAĞ

1- Camiler :

a) Rüstem Paşa Camii ve külliyesi
b) " " Medresesi
c) " " Kütüphanesi
d) " " Hamamı
e) " " Bedesteni
f) Eski Cami
g) Can Paşa veya Gümrük Camii
h) Orta Cami
ı) Sohteoğlu Camii
i) Yusuf Ağa Camii
j) Hasan Efendi Camii

B- BABAESKİ

1- Camiler :

a) Cedit Ali Paşa Camii ve külliyesi
b) " " " Medresesi
c) " " " Kütüphanesi
d) " " " Hamamı
e) Fatih Camii

2- Köprüler :

a) Kasım Ağa köprüsü

3- Çeşmeler :

a) Çarşı çeşmesi

C- KIRKLARELİ

1- Camiler :

a) Hızır Bey Camii ve külliyesi
b) " " Hamamı
c) " " Arastası
d) Emin Ali Çelebi Camii (Kadı Ali Bey Camii)
e) Karaca İbrahim Bey Camii
f) Sultan Beyazıt Camii (Paşa Camii)
g) Karakaş Hacı Mehmet Camii
h) Kulle Camii (Hatice Hatun)
i) Helvababa Camii
i) Dere Mahallesi Camii
j) Kapan Camii

IV. Yapıların genel karşılaştırılması ve değerlendirilmesi

V. Sonsöz

VI. Bibliyografya

VII. Plân ve resimler

Ö N S Ö Z

Tezimin konusu olan Tekirdağ, Babaeski, Kırklareli'de Osmanlı devri eserleri üzerinde sanat tarihi yönünde esaslı bir araştırma yapılmamıştır. Trakya'da yalnız Edirne'ye ait bilgilerimiz vardır.

Tezimi hazırlarken incelediğim bu eserlere ait gerek bilgi ve gerekse plân bulmakta güçlük çektim. Çalışmalarıma başladığım zaman bana Çetin Tunca'nın "Trakya Osmanlı Devri Abideleri„ adli tezi yol gösterdi. Daha sonra yerinde yaptığım çalışmalarımda bu eserler hakkında bilgi topladım. Topladığım bilgileri ve plânları Sayın Hocam Prof.Dr. Oktay Aslanapa, Asistanımız Dr. Şerare Yetkin ve Metin Sözen sayesinde değerlendirdim. Tezimi hazırlamamda yardımları dokunan büyüklerime teşekkürü bir borç bilirim.

Şükran PEKEL

G İ R İ Ş

Tezimin konusunu teşkil eden Takirdağ, Babaeski, Kırklareli'deki Osmanlı yapılarından genellikle camiler, kare mekân üzerine tek kubbeli plân şeması gösterirler. Önlerinde son cemaat yerleri vardır.

Kare mekân üzerine kubbeli yapıların en basit şeklinden en gelişmiş şekline kadar örneklerini görüyoruz.

Bu yapılarda gördüğümüz, kubbeye intikal şekli tromplar Osmanlılar devrinde gelişmiş ve birçok yapılarda kullanılmıştır. Kare plânlı camilerin en basit şekli olan 1383 tarihli Hızır Bey Camiinde diğerlerinden farklı olarak geçiş Türk üçgenleriyle olur. Üçgen geçmeler daha çok Anadoludaki Selçuk kubbeli yapılarından gelen ve erken Osmanlı yapılarda sık sık karşımıza çıkan bir unsurdur.

1383 tarihi ile Trakya'da en eski cami olduğu anlaşılan Kırklareli Hızır Bey camii, kare mekân üzerine kubbeli yapıların Trakyada ilk ve en basit şeklidir. Önünde bir son cemaat yeri vardır. Büyümüş ölçüleri, geniş kubbesi, son cemaat yeri, minaresinin yandan çikinti teşkil etmesi ve düzgün kesme taş kullanılmasıyle Trakyadaki camilerin ilk öncüsüdür.

XV.yüzyıl Babaeski Fatih Camii de kare plânlı ve

üzeri düz bir çatı ile örtülüdür (Levha 25). XVI.yüzyılın ilk yarısından itibaren, Hızır Bey camiine nazaran bazı değişiklikler ve teknik üstünlükler görülmektedir. Bu gelişme de Mimar Sinan zamanında olmaktadır.

1553 tarihli Tekirdağ Rüstem Paşa camii de bazı farklarla, gelişmiş ve olgunlaşmış tek kubbeli plândan hareket eder. Önünde çift son cemaat yeri ve dışarı çıkıntı yapan bir minaresi vardır (Plân 1).

1560-1564 tarihli Babaeski Cedit Ali Paşa camii de Mimar Sinan'ın altı dayanaklı yapı denemelerinden biridir. İntikal unsuru eksedralardır. Yan iki payenin 2,30 metre kadar içeriye alınması, köşelere eksedraların yerleştirilmesi, cami içinde 15 x 20 metrelik bir genişlik sağlamıştır. Burada mekândaki toplama ve merkezî bir düzene gitme, Mimar Sinan'ın varmak istediği amaçlardan biridir. Babaeski Cedit Ali Paşa camii plân şeması,İstanbul'da 1554 tarihli Topkapı Ahmet Paşa camii, 1571 tarihli Sultan Ahmet Sokollu camii, 1583 tarihli Üsküdar Eski Valide camii, 1593 tarihli Cerrah Paşa camiinde görülüyor. Cedit Ali Paşa camii benzerleri arasında en mükemmel olanlarından birisidir. Plân bakımından üstün olmasıyla beraber, teknik meseleler de halledilmiştir.

Hamamlar, diğer yapılar yanında uzun ve basık görünüşleri ile daha az dikkati çekerler. İçte mekân sanatı ba

kımından önemli olan, sıcaklık kısmıdır. Diğer kısımlara nisbetle daha büyük ölçüdedir.

Babaeski Ali Paşa Hamamı ile Kırklareli Hızır Bey hamamı "Haçvari 4 eyvanlı ve köşe hücreli sıcaklıklı" tipe girer. Ali Paşa hamamı bu tipi olduğu gibi tatbik etmiştir. Ortada kemerlere oturan bir kubbe, köşelerde kubbeli birer hücre, haçvari eyvanlartonozla örtülüdür (Plân 4).

Hızır Bey hamamı bu tipin varyantıdır. Köşe hücreleri ve eyvanları bir kubbe ile örtülüdür. Çifte hamamdır. Yan yana olan kısımların plânları aynıdır. Kapılar ayrı yönlerdedir.

Tekirdağ Rüstem Paşa Bedesteni, iki kare ayak üzerine oturan altı kubbeli bir yapıdır. Gelibolu Bedestenine iki ayak üzerine altı kubbeli oluşu bakımından, Tire Bedestenine de dıştaki dükkânları bakımından,benzer. Tire Bedestenin üzeri sekiz kubbe ile örtülüdür.

Kırklareli Hızır Bey Arastası, yıkılan güney kanadı ile T plânı gösterir. Bugün güney kanadı yıkıldığı için L plânlı bir yapı halindedir. İki kolun birleştiği orta kısım kubbe ile örtülü. Kollar kemerlerle ayrılmış, araları beşik tonozla kapatılmıştır. Çatı kiremitle örtülüdür (Plân 6).

1634 tarihli Babaeski Kasım Ağa köprüsü Mimar Sinan'ın eseridir. Mimar, Lüleburgaz Sokollu köprüsünü örnek

almıştır (Levha 26).

TRAKYA BÖLGESİNİN KISA TARİHÇESİ

Trakya'ya ismini veren Traklar M.Ö.4000 den başlayarak 2000 in başlarına kadar boğazlar yolu ile Anadolu'dan geldiler. M.Ö.2000 de ikinci Trak akını başladı. Med akını ile ilk Trak devleti doğdu. Romalılar, Trak Kırallığını bağlı bir kırallık halinde yaşattılar. M.S. 46 da Trak Kıralliği kaldırıldı. Trakya bir Roma ili oldu.

376-487 yılları arasında Gotlar, Trakyayı istilâ ettiler.

378-559 tarihinde Trakya, Hunların istilâsına uğradı.

Avarlar da 587 de ve 604 de Trakyaya akınlar yaptılar. 626 da son Avar akını yapıldı. Trakya bunlardan başka Arapların, Slavların, Peçeneklerin, Bulgarların ve Haçlıların istilâsına uğradı.

Malazgirt savaşından sonra Anadolu'da iyice yerleşen ve Bizanslıları birbiri ardına yenen Selçuklular boğazlara dayandılar. Rumeli'ye birkaç kere geçtiler. Anadolu beylikleri zamanında, bilhassa Çanakkale boğazı üzerinden Rumeliye yapılan akınlar sıklaştı. Trakyanın Osmanlılar tarafından zaptı bu akınlar ardından oldu. 1321 de Osmanlıların yaptığı ikinci akın önemli değildir. 1327 de İmparator Androni-

kos'un torunu, babasından korunmak için Orhan Beyden yardim istedi. Osmanlı askerleri Çorlu'da Andronikos'a karşı savaştılar. Fakat yenildiler. Sonra İstanbul yolu ile yerlerine döndüler. 1322 de Karesi akıncıları Trakyaya geçtiler ve dağıldılar. Türk akıncıları 1340 da tekrar göründüler ise de büyük bir rol oynamadılar. 1349 da Sultan Orhan'ın kayınbabası Andronikos II. Sırplar tarafından sıkıştırılınca damadından yardım istedi. Süleyman Paşa emrindeki 10000 Türk Rumeliye geçti. 1353 de ayni hareket tekrarlandı. Süleyman Paşa, İmparator adına Sırplara ve Bulgarlara karşı büyük bir zafer kazandı. Süleyman Paşa komutasındaki Türkler 1357 de 18. defa olarak Rumeliye geçtiler. Süleyman Paşa ile maiyyetindeki ümeranın bu tarihte Bolayır, Ece-ova, Konurhisar, Tekirdağ, Ipsala, Malkara, Dimetoka, Çorlu ve Edirne şehirleriyle kasabalarının fethettiği rivayet edilir. Bunlardan Dimetoka, Keşan, Çorlu ve Edirne'nin Süleyman Paşa öldükten sonra Bizanslılar tarafından istirdat edildiği için sonradan I.Murat devrinde fethedildikleri anlaşılmaktadır. Hatta Süleyman Paşanın vefatında bütün Trakya fütuhatının elden çıktığı ve Osmanlıların yalnız sahil boylarında tutunabilmiş oldukları bile rivayet edilir. I.Murat 1362 de ordusu ile Edirne'den Kırklareli üzerine yürüdü ve kaleyi kuşattı. Böylece Kırklareli 1362 ilkbaharında fethedilmiş oldu. I.Muradın cülûsundan 1364 tarihinde

ki "Sırp Sındığı" zaferine kadar geçen dört senelik devri bu büyük hükümdar zamanındaki Rumeli fütuhatının birinci devri sayılabilir : Bu ilk devirde Meriç, Tunca ve Ergene boyları hemen baştan başa işgal edilerek Trakyanın en büyük kısmı fethedilip Türkleştirilmiştir, Osmanlı hududu cenubu garbide(1) "Mesta - Karasu" (İstanbul yarımadasındaki Büyükçekmece gölüne dökülen ırmak) kıyılarına dayanmış ve Sırp-sındığı zaferiyle hem bu yeni fethedilen sahanın emniyeti temin edilmiş, hem asıl Balkan fütuhatına yol açılmıştır. Nis muharebesinden sonra Türk ordusunun peşinden gelip Balkan dağlarındaki Izlâdi - Derbendinden geçen Haçlılar 1444 de Bulgaristan ve Trakya ovalarına hakim olmuşlardır. Fakat 9 gün sonra olan son muharebede düşman ordusunun ricata mecbur edilmesi vaziyeti kurtarmıştır.

1754 29/30 Temmuz tarihindeki zelzelenin şiddeti bilhassa Trakyada hissedilmiş. İstanbulda yalnız bazı eski binalar yıkılmıştır. Edirne, Havza vesairede Sultan Selim ~~iki~~ üç şerefeli Eski cami ve diğer birçok camilerin minareleri, kubbeleri ve şerefeleri yıkılmış, birçok kâğgir binalar, hanlar ve hamamlar çökmüştür.

1870 de Tuna boylarıyla Makedonya ve Trakyada ne

---

(1): İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi: İ.H. Danişmend S.47

kadar zamandır Ortodoks Rumlarla Bulgarlar arasında bir takım vakalar çıkmıştır. 1878 tarihli Ayastefanos muâhedesine göre Balkanlardaki Osmanlı arazisi birbirinden ayrı üç parça ya bölünüyor. Bunun sebebi, Karadenizden Adalar denizine ve Trakyadan Arnavutluk'a kadar uzanan büyük bir Bulgaristan teşkil edilmiş olmasıdır. Osmanlı hakimiyeti altında bir prenslik şeklini alan bu büyük Bulgaristana Tuna boylarından başka Trakyanın Kirkkilise = Kırklareli'ni de ihtiva eden bir kısmıyla bütün Makedonyada ilhak edilmiştir. Muâhedenin 25.maddesi de Türk topraklarının Ruslar tarafından tahliyesine aittir. Berlin muâhedesiyle Rumeli tekrar birleşmiştir. 1912 de Balkan Harbi "Şark cephesi=Trakya ve Garp cephesi= Makedonya ve Arnavutluk" isimleriyle iki cephede cereyan etmiştir. Şark cephesinde Türklere karşı yalnız Bulgarlar vardır. Bulgar mütarekesinden itibaren İstanbul yoluna hakim olan Fransız ordusunun Selânik üzerinden gelecek istilâ hareketine karşı Trakya'nın müdafaası kabil değildi. 1918 de Mondros mütarekesi imzalandı.

1919 Trakya'nın Yunan işgaline karşı ilk hareket İstanbul'da başlamış. 23 Mayıs Cuma gününden itibaren Fatih ve Sultanahmet camileriyle meydanlarında mitingler tertip edilip işgal kuvvetlerine karşı siyah matem bayrakları çekilmiş, ondan sonra İzmir faciasından ibret alan ve Mondros mütareke

sindeki korkunç maddelerden yılan Şark vilâyetlerinin teşebbüsü ile 23 Temmuz Çarşamba günü Erzurum Kongresi açılmış ve bu kongrenin bütün memleketi temsil ederek toplanmasına karar verdiği Sivas Kongresi de 4 Eylül Perşembe günü toplanmıştır.

Yunan işgalinde bulunan Şarkî Trakya'yı İtilâf devletleri, Mudanya mütarekesi mucibince Yunanlılardan alıp, 30 Teşrinievvel Pazartesi gününden itibaren Türk ordusuna teslim edilmiştir.

A- TEKİRDAĞ

1- Camiler

a) RÜSTEM PAŞA CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Rüstem Paşa Külliyesi XVI.yüzyılda yapılmıştır. Külliye, cami, medrese, kütüphane, çifte hamam, bedesten, imaret ve fırınlardan meydana gelmiştir. Bugün külliyeden cami ve bedesten ayaktadır. Medrese, kütüphane, hamam harabe halindedir. İmaret ve fırınlardan iz kalmamıştır.

CAMİ: Hicrî 960, Milâdî 1553 tarihinde inşa edilmiştir. Şehrin ortasında, yüksek ve denize hakim bir yerde yapılmıştır. Dört yanı açıktır. Tekirdağ'a denizden ve karadan girenleri, sevimli kubbesi ve minaresi ile Klâsik Türk mimarlığının buradaki biricik temsilcisi olarak karşılar. Camiin mimarı hakkında kesin bir kayıt ve vesika yoktur. Padişahın damadi ve devrin Sadrazımı Rüstem Paşa zamanında yapılmıştır. Bu eserin, o zamanın başmimarı olan Sinan'ın elinden çıktığı tahmin ediliyor. Fakat Rüstem Paşa Camiinin adına(1) Mimar Sinan'ın eserlerinin listesinde rastlanmıyor.

Şehrin en eski ve en değerli eseridir. Rüstem Pa-

(1): Celâl Esat Arseven, Türk Sanatı Tarihi S.771

şa camiinden Evliya Çelebi de(1) Seyahatnamesinde bahseder(2) Edirne vilâyeti salnamesine göre, toplamı sekizbine yaklaşan Tekirdağ ermenileri bu camiin yapılması dolayısı ile doğudan gelmişlerdir. Camiin yapılmasında, Anadolu'dan getirilmiş kırk ermeninin çalıştığı, bunların Tekirdağ'da aileleri ile yerleşmelerine Paşa tarafından müsaade olunduğu, sonra Tahavin kilisesi bölgesine Kemah'tan, Çiftlik önüne Egin'den gelen ermenilerin yerleştiği, ermenilerin meşrutiyet devrindeki murahhas heyeti başkanına atfen söylenmektedir.

Rüstem Paşa Vakıf kayıtlarında Cağalazade adı ile geçer. Bu ailenin köküdür.

Cami, tek kubbeli bir yapıdır. Kare plânlıdır. Kesme taştan duvarlar üzerine oturtulmuş kubbesinin aleme kadar yüksekliği 18,3 metre, çapı içerden 13,7 metredir.

Girişin sağında, kesiti onaltı köşeli olan bir şerefeli minaresi aleme kadar 34 metre yükseklikte, 2,14 metre çapındadır. Şerefeye 83 basamakla çıkılır. Alt kısmı mukarnaslı şerefenin korkulukları taş oymalıdır (Levha 1).

---

(1): Evliya Çelebi Seyahatnamesi cilt 8.
"Cümleden çarşu içre cemaat-ı kesireye malik Rustem Paşa camiidir. Bir şer amed ve musanna şirin minarei zîbasi var kıble kapusra üzre tarih budur :
Rüstem-i dustur-u azam hak rızasın kasd edüp
Ecrini adn eylesün bu camiin Lutf-u kadim„

(2): Edirne Vilâyeti Salnamesi 1307

Çift son cemaat yerinden sonra esas mekâna girilir. Diş son cemaat yeri ahşaptır. Üzeri kurşun ile örtülüdür. Uzunluğu 41,5 metredir. Çati, yirmiüç ince sütunun taşıdığı yuvarlak kemerler üzerine oturur. Sütun başlıkları sadedir. İç son cemaat yeri dört mermer sütun ve diş köşelerde birer paye üzerine oturur. Sütun başlıkları portalin sağında baklavali ve stelâktitli, solunda stelâktitli ve baklavalidir. Yani alternatif olarak girişin sağından itibaren stelâktit-baklava-stelâktit-baklava olarak siralanir. Sütunlar son cemaat yeri örtüsü olan, portalin önündeki aynalı tonozu ve iki tarafında ikişer kubbeyi taşimaktadir. Kubbeler sekizgen alçak kaideye oturur. Tonoz ve kubbelerin üzeri kurşun ile kaplidir (Levha 6).

Esas mekâna güzel bir portal ile girilir (Levha 20). Kapi kanatlari ceviz ağacından geçme ve fildişi kakma olarak yapilmiştir. Pencere kapaklari da kapi gibi geometrik şekillerle süslüdür. Kapinin basık yuvarlak kemerinde siyah-beyaz geçme taş kullanılmıştır. Kemerin üstünde lâcivert zemin üzerine sari sülüs yazili bir kitabe vardir. Girişin güzelliğini bir kat daha arttiran ve camiin Hicrî 960 da bittiğini gösteren 60 x 180 santimetre en ve boyundaki bu kitabenin ve Hicrî 1257 de Abdülmecid tarafından tamir edildiğini bildiren 50 x 80 santimetre en ve boyundaki nezih yazili sağ yan

mihrabiyenin üstüne konmuş kitabenin suretleri aşağıdadır(1) (yeni Türkçe) (Levha 5).

1. Rüstem-i düstur-i âzam Hak uzasın kasd edüp
2. Bu makamı eyledi manend-i gülzar-ı naim
3. Lûtf-ı nuru Zülcelal-in kalbine vurup ziya
4. Kâbe-i sıdk-ı safada eylesün ani mukim
5. Erüşüp avn-ı Celil-i bi zeval-i lemyezel
6. Çün tamam oldu bu cay-ı can feza-yı hoş nesim
7. Safha-i maha Utarit yazdı bir tarih-i hob
8. Ecrim adn eylesün bu camiin Lûtf-u Kadim.

960

1. Mihr-i eflak-i şeref hazreti Sultan Mecit
2. Virdi nur kerem-i kâmilesi kevne ziya
3. Himem-i samıletüd dehr-i erüp sertaser
4. Kıldı tamir ile bu mabedi de nev ihya
5. Pek becadır denilirse ona beyt-i mamur
6. Sakf-i merhfuuna hep gıpta eder ehl-i sana
7. Okunup anda ezan ile kılındıkça namaz
8. O şehin süphaden efzun ede ömrün Mevla
9. Bende Talat didim imarina bir tam tarih
10. Bibedel oldu hele cami-i Rüstem Paşa

1257

(1): Hikmet Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları S.66

Asıl kitabenin tercümesi :

Büyük vezir Rüstem, Tanrı uğruna bu yeri cennetin gül bahçelerine benzetti. Tanrının ışığı da onun gönlünü aydınlatsın, onu doğruluk ve reislik kaberinde oturtsun. Tanrının bitmeyen ve mitmeyecek olan yardımı erişerek bu gönül açan ve güzel havalı yerin yapılması sona erdi. Utarit yıldızı ayın yüzüne şu güzel tarihi yazdı. Tanrı ona bu camiin mükâfatı olarak cenneti bağışlasın.

960

Tamir kitabesinin tercümesi :

Büyük iyiliklerinin nuru kâinatı aydınlatan ve şeref göklerinin güneşi olan Sultan Mecit hazretlerinin dünyayı sarmış himmetleri yetişip bu mabedi de tamir ile baştan başa yeniden canlandırdı. Ona mamur bir yapı demek pek yakışır. Göktekiler onun yüksek kubbesine imrenirler. Onda ezan okunup namaz kılındıkça Tanrı bu padişaha çekilen tesbihlerden daha uzun ömürler versin. Ben Talat da camiin tamirine şöyle bir tam tarih söyledim: Rüstem Paşa camii eşsiz oldu.

1257

Buradaki kitabelerin tarihi manzum tarih düşürmekle hesaplanmıştır.

Mihrap nişinin üst kısmı mukarnaslıdır. Portal nişinin sağında ve solunda mukarnaslı birer mihrabiye vardır. Portal nişi dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Portalin sağında ve solunda cephe duvarında mukarnaslı birer mihrabiye daha vardır. Portal ile mihrabiyeler arasında birer pencere vardır. İç son cemaat yeri sivri kemer ile yanlardan dış son cemaat yerine açılır (Levha 7).

Esas mekân çok aydınlık ve refahtır. Mihrap köşeli ve mukarnaslıdır. Mihrap nişi dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Mimberin yan duvarlarındaki üçgen sahalar ve korkuluk levhaları içiçe geçmiş çokgenler biçiminde oyulmuş merdendir. Kare mekân kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş organı tromptur. Bu tromplar üç bölümlüdür. Orta bölüm aşağıda mukarnaslarla duvara birleşir. Yan duvarlarda iç içe kemerler içinde çift pencereler camii aydınlatır. Pencereler altta dikdörtgen, üstte yuvarlak kemerlidir.(Levha 9)

Abdülmecit zamanındaki tamirde (1841) camiin içi badana edilerek, kubbe enlem ve boylamlar biçiminde çizgiler ile süslenerek, alçıdan kabartma gül buketleri ve çelenkler yapılarak, bazı merdiven ve parmaklıklar ilave edilerek, daha sonra mihrap yağlı boya ile boyanarak camiin ilk şekli bozulmuştur (Levha 10).

Camiin içi duvar payeleri, pencere kemerleri v.s.

teşkilatlandırılmış ve böylece yeknesak tek kubbeli cami görünüşünden uzaklaşılmağa çalışılmıştır.

Avluda bulunan on muslukla ve çelenk (Levha 11) başlıklı beş mermer sütun ile çevrilmiş, beşgen bir saçak ile örtülmüş şadırvanın da Abdülmecit devrindeki tamirde yapıldığı anlaşılıyor.

b) MEDRESE

Rüstem Paşa camiinin 30 metre doğusunda, denize yakın çok yüksek ve kalın duvarlar üzerine inşa edilmiştir. 16 x 26 metre en ve boyundadır. 1880 de harap hale gelince duvarlar üzerine ahşap bir okul kurulmuştur. Saltanat devrinde rüştiye ve idadi olarak kullanılan bu yapı cumhuriyetten beri Cumhuriyet İlkokuluna verilmiştir. Fakat bugün harabe halindedir (Levha 12).

c) KÜTÜPHANE

Cami ile medrese arasındadır. 8 x 8 metre en ve boyundadır. Kubbeli bir yapıdır. Yapı kalın bir sıva ile sıvanmıştır. Sıvası dökülen kısımlardan duvarlarının taş kubbesinin tuğla ile örülmüş olduğu görülüyor. Bir müddet okulların fakir öğrencileri için aşhane olarak kullanılmıştır. Bunu sonradan yapılmış bir ocak ve bacadan anlıyoruz. Bugün harap bir durumdadır. Sıvaları dökülmüş bir kısım pencereleri örülmüştür. (Levha 13).

d) HAMAM

Medreseye bitişiktir. Büyük bir sahayı kaplar. Esasi kubbeli bir yapıdır. Fakat bugün kubbeler yıkılmış üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür. Kadınlar ve erkekler kısmı olarak iki taraflı çifte hamamdır. Bugün iki taraf da depo olarak kullanılmaktadır. İlk yapıdan yalnızca duvarları kalmıştır. Duvarları taş ve tuğladan örülmüştür.(Levha 13) (1)

e) BEDESTEN

Camiin 120 metre kadar batısında 25,5 x 19 metre en ve boyundadir. Altı kubbeli büyük bir yapidir. Kubbeler alçak sekizgen tanburlara oturur. Bedestenin içine dört yönden birer kapı ile girilir. Kapı dışardan basık yuvarlak, içerden sivri kemerlidir. Duvarlar taş ve tuğladan örülmüştür. Yapının uzun cephesine üçer, kısa cephesine ikişer pencere açılmıştır. Duvardaki izlerden anlaşıldığına göre cephe duvarlarına bitişik küçük küçük dükkânlar açılmıştır. 1930 da çekilmiş bir fotoğrafta bedesten duvarına bitişik bir dükkânı görüyoruz.(2) Bedesteni örten kubbeler iki kalın filayağı tarafından taşınır. Filayakları birbirine geniş kemerlerle bağlanır. Kubbelere geçiş pantantiflerle olur. 1949-1950 yıllarında Milli Eğitim Müdürlüğünün okul yapımı malzeme deposu olarak

(1): Hikmet Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, S.68
(2): Hikmet Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, R.6

kullanılmıştır. Daha sonra Vakılar İdaresi burayı restore ettirmiş, içine dükkânlar yaptırmıştır. Halen dükkânlar açık değildir.

Bedesten cami ile beraber şehrin en eski ve mimari değer taşıyan yapısıdır.(Plân 2)

f) ESKİ CAMİİ

Cami bir yangında temamen yanmıştı. Vakfında gelir kalmamıştı. Zahire Nazırı Tekirdağlı Ahmet Ağa, hicrî 1246 da yaptırdı. Bugün en işlek mabeddir. Yan duvarları taştır ve gayet sağlamdır. Büyük çatısı ahşaptır ve kiremitle örtülüdür. 1912 depreminde yıkılan minaresi Cumhuriyet devrinde yeniden yapılmıştır. Bu camiin Ahmet Ağanın akrabaları tarafından vakıf yolu ile kuvvetlendirilen gelir kaynakları kurumamıştır. Bahçesinde bir şadırvan vardır.

g) CAN PAŞA veya GÜMRÜK CAMİİ

Gümrük yanında olup vaktiyle Can Paşa tarafından yaptırılan ve Hacı Yusuf tarafından da büyütülerek tamir edilen Gümrük Camii bir yangında temamen yanmıştı. Vakfında gelir kalmamıştı. Zahire Nazırı Tekirdağlı Ahmet Ağa, hicrî 1246 da camii yeniden yaptırdı. Ağaç direkler üzerine kurulmuş cami 1912 depreminde yıkıldı.

h) ORTA CAMİ

Camiin yanında gömülü Kürkçü Sinan Ağa tarafından yaptırıl-

mıştır. Zamanla harap olunca, memleketin hayır severleri temeline kadar yıkıp, hicri 1271 de yeniden yaptırmışlardır. Cumhuriyet Alanında,kalın taş duvarlı, üstü kiremitle örtülü güzel ve aydınlık bir camidir. Camiden 60 yıl sonra yapıldığı söylenen ince bir minaresi vardır. Burası Yunan işgalinde okul olarak kullanılmıştır. Avlusunu sekiz köşeli, mermer cepheli sade bir abdest şadırvanı süslemektedir. Camiin yeniden yapıldığını bildiren, iç kapının üstünde bir kitabesi vardır.

i) SOHTEOĞLU CAMİİ

Kız Enstitüsünün karşısındaki minareli ve kiremit örtülü camidir. Küçük avlusunda gömülü Sohtezade Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Mezar taşında 1193 (hicri) tarihi okunuyor. 1949 da esaslı bir tamir görmüştür.

i) YUSUF AĞA CAMİİ

Muratlı caddesi üzerinde kendisi ve minaresi ahşap bir camidir. Son zamanda büyük bir tamir görmüştür.

j) HASAN EFENDİ CAMİİ

Bu adla anılan mahallededir. Ahşaptır. Taş minaresinin şerefeden yukarısı depremde yıkılmıştır. Camii yaptıran Hasan Efendi küçük bahçesinde gömülüdür. Taşında hicri 1043 tarihi yazılıdır. Hasan Efendinin şeriye başkâtibi olduğu söylenmektedir.

B. BABAESKİ

1- Camiler

a) CEDİT ALİ PAŞA CAMİİ ve KÜLLİYESİ

1560-64 tarihinde inşa edilmiştir. İnşa devrine ait kitabesi yoktur. Cami avlusunun meydana açılan kapısı üzerindeki kitabe tamir edildiği devre aittir. Hicri 1248, Miladi 1832 tarihlidir.

Külliye, cami, medrese,ve kütüphane bir aradadır. Hamam biraz ileride çarşıdadır.

CAMİ : 1560-64 tarihinde inşa edilmiştir. İstanbul dan Babaeski'ye giderken sağ tarafta yer alır. Babaeskililer bu esere Büyük cami adını vermişlerdir. Halkın Büyük cami diye adlandırdığı Cedit Ali Paşa Camii, Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Mimar Sinan'ın İstanbul dışında yaptığı en güzel eserlerden biridir. Kanuni Süleyman'ın vezirlerinden Hersekli Cedit Ali Paşa zamanında yapılmıştır.(1) Ali Paşa bu camie vakıf olarak Edirne'deki Ali Paşa çarşısında 1569 da Mimar Sinan'a yaptırmıştır.

Camiin önünde büyük bir avlusu ve çift son cemaat yeri vardir. Avlu üç taraftan duvarlarla çevrilidir. Üç yönde kapısı vardır. Avluya kuzey cephesinden geniş bir portalle girilir. Üzerinde bir tezyinat yoktur. Yalnızca tamir ki-

(1): Ahmet Korkut, Serhat Şehri Kırklareli, S.24

tabesi konmuştur. İnşa devrine ait bir kitabesi yoktur. Eseri Ali Paşanın sadrazamlık yapmış olduğu (1560-64) göre tarihlendirebiliyoruz. Cedit Ali Paşa Camii önünde çifte son cemaat yeri bulunan, altı payeli şemaya göre inşa edilmiştir. İç son cemaat yeri stelaktit başlıklı altı sütun üzerine oturan dört kubbe ve bir aynalı tonoz örtülüdür. Portalin önü tonozla örtülüdür. Sütun araları 4.80 metredir. Dış son cemaat yeri gene altı sütun üzerine oturan ahşap çatıyla örtülüdür. Portalin sağında ve solunda ilki stelaktitli, diğer dördü baklavalı sütun başlıkları sütunlar üzerinde yer alıyor. Esas mekâna stelaktitli bir portalle girilir. Portal nişi dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. İç son cemaat yerinden portalin sağında ve solunda birer mihrabiye vardır. Portalle mihrabiyeler arasında da camie birer pencere açılmıştır. Pencere alınlıkları yıldız ve geometrik şekiller halinde oyulmuştur. Altı payeli şemaya göre yapılmış olan camide payeler, mihrap ve cephe duvarlarında hafif, yanlarda ise 2,30 metrelik çıkıntı teşkil ederler. Dört köşe, dört geniş eksedra ile doldurulmuştur. Köşelerden kubbe ve eksedra yuvarlaklarına mukarnas dolgularla geçilmektedir. Mihrap kısmı 6.30 x 4.30 metrelik bir çıkıntı teşkil etmektedir. Üzeri yarım kubbe ile örtülüdür. Yanlardan ileri çıkan payeler ve köşelere yerleştirilen eksedralarla 2.30 metrelik bir genişlik

elde edilmiştir. Bu genişlik ikinci katta yan mahfillerin konulmasını sağlamıştır (Levha 20). Yan mahfiller sağda ve solda altışar sütun üzerine oturmaktadır. Kubbe ve eksedralar payeler üzerine oturtulduğundan duvarların taşıyıcı yükü azaltılmıştır. Bu sebeple açılan dört kat pencerelerden içeri bol ışık girmektedir. Kubbenin yüksekliği ve içinin 15 x 20 metrelik geniş ölçülerini de buna ilave edersek gayet aydınlık ve hafif bir mekân elde ediliş sebepleri belirir. Cami içindeki hafiflik ve hareketi dışta da görmekteyiz. Yüksek bir tanbur üzerine oturan kubbe yapıya hakimdir. Dışardaki, serbest yuvarlak ağırlık kuleleri ilgi çekicidir. Yapı yüksek görünüşü ve mimari hatlariyla bir güzellik kazanmaktadır (Levha 21).

Cami tek minarelidir. Gövdesi çok köşeli, şerefesinin alt kısmı stelaktitli tek şerefeli bir minaredir.(1) Balkan Harbinde Bulgarlar bu minareyi yikmışlardır. Uzun yıllar yıkık duran minare Cumhuriyet devrinde Vakıflar İdaresi tarafından yaptırılmıştır.(Levha 23)

Mihrap nişi mukarnaslıdır. üzerinde rumî dekorlu bir alınlık vardır. Mihrabın sağında ve solunda çift kat pencere açılmıştır. Mihrabın üzerinde yuvarlak bir pencere daha

---

(1): Celâl Esat Arseven: Türk Sanatı Tarihi
Şekil. 749.

açılmıştır. İki kat pencere ve mihrap, sivri kemer içine alınmıştır. Mihrabın üstünü örten yarım kubbeye geçişte pantantifler mukarnaslıdır. Mimberin korkuluk levhaları geometrik oymalıdır. Yan duvarlarındaki üçgen sahalar rumî dekorludur. Giriş kapısının sağında Bursa kemerleri üzerinde kadınlar mahfili yer alır. Camideki tezyinat son devirde yapılmış kalem işleridir.

b) Medrese

Mevcut değildir. Camiin bize göre solundadır. Hiçbir iz kalmamıştır.

c) KÜTÜPHANE

Kemerler üzerinde tek kubbeli bir yapı idi. Bugün mevcut değildir.

d) HAMAM

1560-1564 tarihleri arasında yapılmıştır. Çarşı içindedir. Külliyeden ayakta kalan yapılardan camiden sonra ikincidir. Dıştan eski şeklini kaybetmiştir. Basık ve uzun bir görünüştedir. Kapısı üzerinde bir kitabesi var. Fakat harfleri aşınmış olduğundan okunması zor. 8 x 8 metre ölçülerindeki ahşap çatılı soyunma kısmından sonra soğukluk kısmına girilir. Ortada 4 x 4 metre tonozla örtülü mekân ile yanlarda yine tonozla örtülü iki küçük mekândan ibarettir. Büyük tonozdan sonra asıl yıkanma yerine girilir. Burası kare plânlı olup

kemerler üzerine bir kubbe oturtulmuştur. Dört tarafta tonoz la örtülü dört eyvan vardır. Buralar umumi yıkanma yerleridir. Köşeler ise kubbeyle örtülü küçük ayrı mekânlar halindedir. Buralar hususi yıkanma yerleridir. Ocak ve su deposu arkada bulunmaktadır (Plân 4).

e) FATİH CAMİİ

XV.yüzyılda inşa edilmiştir. Cami, Edirne-İstanbul yolu üzerinde Babaeski'nin ortasında yer alır. Kitabesi yoktur. Fatih Sultan Mehmet devrinden kalmıştır. Cami kare mekân ile önündeki son cemaat yerinden ibarettir. Esas mekân 14 x 14 metre ebadındadır. Üzeri düz bir çatı ile örtülüdür. Bugünkü durumu temamen yenidir. Yalnız minaresi ile duvarlardaki iri kesme taşlar eski bir yapı olduğuna işarettir. Minaresinin şerefeden yukarısı yıkılmış, tekrar yapılmıştır. Minarenin gövdesine üçgenlerle, şerefeye gonca yaprakları ile geçilir. Cami in içinde son devirde yapılmış kalem işleri vardır. Mihrap yağlı boya ile boyalı ve kalem işleriyle süslüdür (Levha 25).

2- Köprüler

a) KASIM AĞA KÖPRÜSÜ

1634 tarihinde yapılmıştır. Babaeski'nin doğusunda Babaeski deresinin üzerindeki taş köprüdür. Bu köprünün uzunluğu 72 metre, genişliği 9 metredir. Altı gözlü olan körünün en büyük gözünün açıklığı 7.30 metredir. Ortadaki geniş iki gözden

sonra iki uca doğru daralmaktadır. Köprünün ortasında bir köşk yer alır. Güney kanadındaki kitabeyi Yunanlılar kazmışlardı. Cumhuriyet devrinde kitabe yeniden yazdırılarak konmuştur. Köşkün kitabesinde hicrî 1043, milâdi 1634 tarihi okunur (Levha 26).

Köprü IV.Murat zamanında 1634 tarihinde yapılmıştır. Köprüyü yaptıran Çoban Deli Kasım Ağa, IV.Murat zamanında yaşamıştır. Bir olaydan ötürü hapsedilmiş. Hapisten kurtulursa koyunları güttüğü yurda bir köprü yaptıracağına söz vermiş, 400 kese altın sarfıyla bu köprüyü yaptırmıştır.

Çeşmeler

ÇARŞI ÇEŞMESİ

Fatih camii önünde yer alır. Kare ve üzeri kubbe ile örtülü bir çeşmedir. Üzeri çinko ile kaplıdır. İri kesme taştan yapılmıştır. Her kenarında sivri kemerli nişler açılmıştır. Nişlerin içerisine birer çeşme yerleştirilmiştir. Kurnanın iki tarafında küçük birer hücre açılmıştır. Her kurnanın önünde birer yalak vardır. Saçakta palmet motiflerinden meydana gelen bir friz çeşmeyi dolaşmaktadır (Levha 27).

C- KIRKLARELİ

1- Camiler

a) HIZIR BEY CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Cami kapısı üzerindeki kitabede hicri 785 tarihi okunmaktadır. İkinci kitabe tamir devrine aittir. Camide hicri 785 tarihi görülüyorsada yapıların bu tarih içinde başlanıp hemen bitirildiği söylenemez. İnşaata Gazi Kösemihaloğullarından Hızır Bey başlamış, ölümünden sonra arkadaşı Hüseyin Ağa devam etmiş ve bitirmiştir. Şu halde inşaatın XV.yüzyıl başlarına kadar devam ettiğini kabul edebiliriz.

Külliye, cami, çarşı, hamamdan meydana geliyor. Yapıların üçü de kullanılmaktadır. Tamirlerle değişmiş olmalarına rağmen, plânları ilk durumlarını muhafaza etmektedir. Yalnız çarşının batı tarafı yol açılması sebebiyle yıkılmıştır. Dükkânlar burada daha dardır.

CAMİ : Hicri 785, milâdi 1384 tarihinde yapılmıştır. Kare plân üzerini örten tek kubbeli bir yapıdır. Duvarları taştan örülmüş ve sadedir. Cami avlu duvarları ile çevrilmiştir. Avlunun mihrap tarafındaki kısmında Hızır Bey'in mezarı vardır. Ön avluda üzeri ahşap çatı ile örtülü bir şadırvan vardır. Esas mekâna sivri kemerli sade bir portal ile girilir. İlk son cemaat yeri yıkılmış olduğu için sonradan yapılmış halinin hiçbir mimari özelliği yoktur. Pencerelerle

çevrili bir oda durumundadır. İlk son cemaat yerinden yalnızca duvar içinde muhafaza edilmişk ahşap bir sütun başlığı vardır. Cami içten 12.60 x 12.60 metre boyutlarındadır. Köşelerden kubbeye Türk üçgenleri ile geçilir. Bu intikal şeklini dıştan da görmek mümkündür. Kubbe çok köşeli, penceresiz bir tanbur üzerine oturmaktadır. Duvarlar beyaz badanalıdır. Sonraki devirlere ait bazı kalem işleri görülür. Pencere üzerindeki bir seviyeden lâcivert üzerine beyaz bir yazı frizi bütün camiin içini dolaşır. Mihrabın ve mimberin hiçbir değeri yoktur. İlk şekillerini muhafaza edememişlerdir. Yağlı boya ile boyanmış, mimber korkulukları tahta aynalıdır. Minare yanda bir çıkıntı teşkil etmektedir. Minarenin gövdesine üçgenlerle geçilir. Tek şerefeli sade bir minaredir.(Levha 31).

(1)Bu değerli tarihsel eser 1824 yılında H.Yusuf Paşa tarafından ufak bir tamir görmüştür(2). 1959 yılında da tamir edilmiştir.

b) HAMAM

IV.Mehmet devrinde Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Hazır Bey camiine vakfedilmiştir. (3)Hızır Beyin esas yaptırdığı hamam Köprübaşındaki hamamdır. Fakat bugün mevcut değildir.

(1): Ahmet Korkut, Serhat Şehri Kırklareli, S.5
(2): Kırklareli Vakıflar İdaresi kayıtlarına göre.
(3): Ahmet Korkut, Serhat Şehri Kırklareli, S.5

Hamamın cami tarafındaki kapısı üzerinde bir kitabesi vardır. Hamam iki kısımdan meydana gelmiştir. Kadınlar ve erkekler için olan bu kısımların plânı aynıdır. Önce 9.50 x 9.50 metre ölçülerindeki soyunma kısmına girilir. Üzeri geniş bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortasında bir aydınlık feneri vardır. Kubbeye üçgenlerle geçilir. Bu geçiş şeklini dıştan da görebiliyoruz. Geniş kubbeyle örtülü soyunma kısmından küçük bir kapı ile daha dar olan soğukluk kısmına girilir. 4 x 4 metre bir kubbe ve tonozlarla örtülü iki odadan meydana gelmiştir. Tonozlu odalar, helâlar ve başka ihtiyaçlar için kullanılır. Kubbeli kısmından sonra bir kapı ile asıl yıkanma yeri olan sıcaklık kısmına girilir. Burası 9.50 x 9.50 metre ölçülerinde üzeri kubbe ile örtülü geniş bir mekândır. Kubbeye intikal tromplarla olur. Bu kısım halen kullanılmaktadır. Kullanılmayan diğer kısmın plânı da aynıdır. Arka tarafta ise ocak ve su deposu bulunmaktadır.(Plân 6).

c) ARASTA

Yapısına bakılarak, külliyenin diğer yapılarından daha geç bir tarihte yapıldığı tahmin ediliyor. Çarşı hamamı önündedir. L plânı gösterir. Kollar 12,50 metre ve 14,50 metre ölçülerindedir. İçinde 12 dükkân bulunmaktadır. Batı tarafı yol açılması sebebiyle yıkılmıştır. Dükkânlar burada daha dardır. Arastanın kolları beşik tonoz, ortası kubbe ile örtü

lüdür. Kollar dışardan kiremitle kaplanmıştır. Bu gün uzun kolu restore edilmektedir.(Levha 38)

d) EMİN ALİ ÇELEBİ CAMİİ (Kadı Ali Bey Camii)

Hicri 976, milâdi 1569 tarihinde Emin Ali Çelebi tarafından inşa edilmiştir. Halen sağlamdır. 1958 yılında içi restore edilmiş ve bir şadırvan ilave edilmiştir. Şehir içindedir. Kare plânlıdır. Son cemaat yeri vardır. Camiin üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Kesme taştan mukarnaslı bier mihrabı vardır. Mihrap Lotus-Palmet frizi ile taçlanmıştır. Son zamanda mihrabın taşları traşlandığı için ilk şeklini kaybetmiştir. Mimberi sonradan ahşap olarak yapılmıştır. Cami ve minaresi kesme taştan örülmüştür. Cami tuğla ile örülmüş siv ri kemerli pencerelerle aydınlanır. Pencere alınlıklarının ortasında birer rozet vardır. Minaresi ilk yapıdandır. Mukarnasli tek şerefesi vardır.(Levha 40)

e) KARACA İBRAHİM BEY CAMİİ

Bu cami eski kayıtlarda Karaca İbrahim Bey Camii diye yazılı dır. Camiin Karaca İbrahim Bey tarafından yaptırıldığını, mahalleye de sonradan bu adın verilmiş olduğunu anlıyoruz.

f) SULTAN BEYAZIT CAMİİ (Paşa Camii)

Küçük bir mescittir. Üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Hicri 1000, milâdi 1592 tarihinde Güllabi Ahmet Paşa tarafından

inşa edilmiştir. Bugün şehir içinde yer alıyor(1) 1958 yılında restore edilmiştir.

g) KARAKAŞ HACI MEHMET CAMİİ

Hicri 1100, Milâdi 1692 tarihinde Karakaş Bey tarafından yaptırılmıştır. Hicri 1316, Milâdi 1899 tarihinde tamir edilmiş (2)1959 yılında ön kısmı yeniden yaptırılmıştır. 1960 yılında binanın ana kısmı yıktırılarak eski temelleri üzerine yapılmaktadır.

h) KULLE CAMİİ

Osmanlıların ilk işgalinde Hatice Hatun tarafından inşa edilmiş. Balkan Harbinde harap olmuştur. Şehrin güneydoğusundadır.

i) HELVA BABA CAMİİ

Balkan harbinde harap olmuştur. Bugün hiçbir kalıntıya rastlanmamaktadır.

i) DERE MAHALLESİ CAMİİ

Vali Konağı arkasındadır. Rus harbinde harap olmuştur. Bugün arsa halindedir. Hamza Babanın türbesinin bulunduğu yer olduğu zannediliyor. Bunun için buraya Dernekçe cami inşa ettirilmektedir.

(1);(2) : Kırklareli Vakıflar İdaresi kayıtlarına göre.

f) Kapan Camii

Hicri 1050, Milâdi 1642 tarihinde yapılmıştır. Karaca İbrahim Bey tarafından inşa edilmiştir. 1334 yılında Baha Efendi'nin teşvikiyle tamir edilmiş, bilahere 1958 yılında restore edilmiştir. Şehir içindedir.

YAPILARIN GENEL KARŞILAŞTIRILMASI ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Babaeski Cedit Ali Paşa Camii plân şeması Sinan'ın altı payeli plân şemasına girmektedir. Sinan bu plân şemasını İstanbul ve diğer şehirlerdeki çeşitli camilerinde büyük ölçüde birçok varyantlar halinde denemiştir. Sinan'ın bu plân şemasına göre yaptığı diğer camiler kronolojik sıraya göre: Beşiktaş 1555 tarihli Sinanpaşa, Topkapı 1555 tarihli Kara Ahmetpaşa, Sultanahmet 1572 tarihli Sokollu camii, Üsküdar 1583 tarihli Atikali camii, 1588 tarihli Fındıklı camiidir.

Babaeski Cedit Ali Paşa Camii yukarda saydığımız altı payeli camilerden 1555 tarihli Kara Ahmetpaşa camiine bazı farklarla en çok benzeyen camidir. Her iki camide altı paye üzerine oturan tek kubbe ile örtülüdür. Dikdörtgen plânlıdır. Kubbeye geçiş tromplarla olur. Camiin kubbesini taşıyan payelerden ikisi kible duvarına, ikisi cephe duvarına bitişiktir. Yanlardaki iki paye ise yan duvarlara bitiştirilmemiştir.

Kara Ahmetpaşa Camiinde yan payelerle cephe duvarı ve mihrap duvarı arasında ikişer sütun yer almaktadır. Cedit Ali Paşa Camiinde ise bu sütunların sayısı üçtür.

Cedi Ali Paşa Camiinde yan duvarlardaki payeler, Kara Ahmetpaşa Camiinde ise mihrap duvarındaki payeler dışar

dan dayanak ayakları ile karşılanır.

Cedit Ali Paşa Camiinin iç son cemaat yerinin ortada aynalı tonoz ve yanlarda ikişer kubbe ile örtülüdür. Avlusu duvarlarla çevrilidir. Avluya üç kapıdan girilir.

Ahmetpaşa Camiinin ise iç son cemaat yeri beş kubbe ile örtülüdür. Avlusu üç taraftan kubbeli revaklarla çevrilidir.

Üsküdar Atik Valide Camii mihrap cihetindeki çıkıntısı ve üzerini örten yarım kubbe ile ayrıca son cemaat yerindeki kubbe ve tonoz örtüsü ile Cedit Ali Paşa Camiine benzer.

Babaeski Cedit Ali Paşa Camiinde, Topkapı Ahmet Paşa Camiinde, Üsküdar Atik Valide Camiinde kubbeye intikal tromplarla olmaktadır.

Tek kubbeli yapılar olması dolayısiyle Kırklareli Hızır Bey Camii ile Tekirdağ Rüstem Paşa Camiini karşılaştırmayı uygun gördüm.

Hızır Bey Camii 1384 tarihli, Tekirdağ Rüstem Paşa Camii ise 1553 tarihlidir. İki yapının inşa tarihleri arasındaki 170 yıl gibi uzun bir zamandaki gelişmeyi Rüstem Paşa Camiinde rahatça görebiliyoruz.

Hızır Bey Camii Osmanlı mimarisinin ilk Osmanlı devrinde yapılmış bir eseridir. Basit bir plân şeması gösterir. Cami kare plânlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbeye

intikal Türk üçgenleri ile olur. Duvarlarda hiçbir teşkilâtlanma yoktur. Sade ve beyaz badanalıdır. Camiin bir tek son cemaat yeri vardır. Etrafı avlu duvarlariyle çevrilidir.

Osmanlı mimarisinin klâsik devir yapısı olan Rüstem Paşa Camiinde ise Hızır Bey Camiine nispetle büyük bir gelişme görülüyor. Rüstem Paşa camiinin çift son cemaat yeri, stelaktitli giriş portali, kubbesi ve minaresiyle Hızır Bey Camiine nazaran anıtsal bir görünüşü vardır. Tek kubbeli bir yapı olması bakımından Hızır Bey Camiine benzer. Fakat kubbe ye intikal şekli çok farklıdır. Rüstem Paşa camiinde kubbeye üç bölümlü eksedralarla geçilir. Eksedraların orta bölümü mukarnasla duvara birleşir. Camiin içi duvar payeleri, pencere kemerleri v.s. ile teşkilâtlandırılmış ve yeknesak sade tek kubbeli cami görünüşünden uzaklaşılmıştır. Yan duvarlarda ve mihrap duvarında birer takviye payesi vardır. Cephede iki, yan duvarlarda dörder, mihrap duvarında iki pencere açılmıştır.

Hızır Bey Camiinde ise on pencere mekânı aydınlatır.

Rüstem Paşa Camiinde portalde, mihrapta, sütun başlıklarında ve minarede stelaktit kullanılmıştır.

Hızır Bey Camiinde stelaktit hiçbir yerde görülmez.

Osmanlı hamamlarını belirli şemalara bağlamak ve

sınıflamak mümkündür. Bütün Osmanlı devrinden kalan hamamlar ufak farklarla her tarafta denenmiştir. Bunların bazıları anıtsal, bazıları ise daha ufak ölçüde şeylerdir. Bunları aşağıdaki şekilde guruplandırabiliriz.

(1) a) Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip.

b) Yıldızvari sıcaklıklı tip.

c) Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip.

d) Çok kubbeli sıcaklıklı tip.

e) Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip.

f) Soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tip.

Hızır Bey Hamamı az farklarla "a" tipine uymaktadır. Bu tipteki hamamlarda az veya çok kısımlı olan soğukluktan ortası kubbeli bir sıcaklığa geçilir. Dört cihete eyvanlarla açılan bu sıcaklık adeta bir haç şeklinde olup, haçın kolları arasında dört halvet hücresi yer alır. Bu halvet hücreleri kubbe ile örtülüdür. Bu tipe Babaeski Cedit Ali Paşa Hamamı aynen uymaktadır. Köşelerdeki halvet hücreleri ve ortası birer kubbe ile örtülüdür. Büyük bir soyunma kısmından sonra üzeri

(1): Semavi Eyice, Osmanlı Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Eylül 1960 S.108-120.

aynalı tonozla örtülü ve üç bölümden ibaret soğukluk kısmına geçilir. Soğukluk kısmından da sıcaklığa girilir.

Hızır Bey Hamamında sıcaklığın üzeri, halvet hücreleri ile beraber tek bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş Türk üçgenleriyle olur. Aynı plân şeması gösteren kadınlar ve erkekler kısmı olmak üzere çifte hamamdır. Soyunma ile sıcaklık kısımları arasında kubbeli küçük birer soğukluk kismı vardır.

Örneklerine en çok rastlanan bu hamam tipinin yalnız iki halvet hücreli veya bir iki veya üç eyvanlı olan varyantları da vardır. Bu tipin başlıca örnekleri olarak şu eserleri gösterebiliriz : Konya'da Sahip Ata (veya Sultan) Hamamı, her bir kısmı çift sıcaklıklı Meram Hamamı, Bursa'da Orhan Bey (Aynalı Çarşı) Hamamı erkekler kısmı, Perşembe (veya Kadı) Hamamı, Bergama'da Hacı Hakim Hamamı, Balat (Miletos) da İsa Bey Camii Hamamı, İstanbul'da Beyazıt Hamamı, Edirnekapı Hamamı, Langa Hamamı, Çinili Hamam, Samatya Ağa Hamamı, Laleli Kızlarağası Hamamı, Murat Paşa Hamaim, bu tipin İstanbul'da son abidevi temsilcilerinden Ayakapısı Hamamı, Rodos'da Eski ve Yeni Hamamlar, Şam'da Jisr, Tayruzi, Hacib Rifai Hamamları, İstanbul'da Fatih'te Çukur Hamamın Meram Hamamı gibi kadınlar kısmı çifte sıcaklıklı, halbuki yine İstanbul'da Çukurçeşme Hamamı ile Balat (Miletos) da

iki hamamın yalnız iki halvet hücreli ve iki-üç eyvanlı oldukları bilinmektedir. İshak Paşa Hamamında ise aynı tip soğukluksuz olarak tatbik olunmuştur ki böylece bunlar bu tipin kendi içindeki çeşitli değişmelere işaret ederler.

Hamamlar gibi bedestenleri de belirli guruplar altında toplamak ve incelemek mümkündür.

1. Üstü kapalı bir tek hacim halinde en basit tip.
2. Ortasında ayaklar bulunan ve etrafı dükkânsız tip.
3. İç ve dış kenarında dükkân olan tip.
4. Ortası direkli, iç kenarında bir sıra dükkân bulunan tip.

Rüstem Paşa Bedesteni, etrafında dükkânların olması ve bilhassa altı kubbeli oluşu dolayısiyle bugün harap durumda olan Beyşehir Bedestenine çok benziyor. Her iki bedesten de de kubbeler iki kare payeye oturmaktadır. Bergama Bedesteni de Rüstem Paşa Bedesteni gibi iki paye üzerine oturan altı kubbelidir. Etrafında bir sıra dükkân vardır. Fakat bugün dükkânlar yıkılmış, etrafına başka binalar inşa olunmuştur. Rüstem Paşa Bedesteninin etrafında dükkânların olduğunu, duvarlardaki izlerden anlıyoruz. Rüstem Paşa Bedesteni, inşa

(1): Gündüz Özdeş, Türk Çarşıları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi İstanbul 1954, S.57

tarihlerinin yakın oluşu, ortasında ayaklar bulunması, dikdörtgen plânlı ve üzerinin altı kubbeyle örtülü olması bakımından Gelibolu Bedesteni de benzemektedir. Bu bedestenin etrafında dükkân yoktur.

S O N S Ö Z

Tekirdağ, Babaeski ve Kırklareli'de Osmanlı devrindeki yapılar: Tekirdağ Rüstem Paşa Külliyesi, Babaeski Cedit Ali Paşa külliyesi, Kırklareli Hızır Bey külliyesi, Babaeski'de Fatih Camii, Kırklareli'de Kadı Ali Bey Camii ve Babaeski'de Kasım Ağa köprüsüdür.

Külliyelerin en önemli yapısı camilerdir. Tekirdağ Rüstem Paşa külliyesinden cami ve bedesten, Babaeski Cedit Ali Paşa külliyesinden cami ve hamam, Kırklareli Hızır Bey külliyesi ise tam olarak günümüze kadar gelmiştir. Tek camilerden Babaeski Fatih camii, Kırklareli Kadı Ali Bey camii ile Babaeski Kasım Ağa köprüsü sağlam ve kullanılmaktadir.

Camilerde tek kubbeli ve son cemaat yerli şema kullanılmaktadır. Babaeski Cedit Ali Paşa camii ise altı dayanaklı şemaya girer. Kırklareli Hızır Bey camii ve Kadı Ali Bey camiinde bir, Cedit Ali Paşa ve Rüstem Paşa camiinde çift son cemaat yeri görülür. İntikal şekli Hızır Bey camiinde üçgenlerle, Rüstem Paşa ve Cedit Ali Paşa camiinde trompla yapılır.

Camiler tezyinat bakımından fakirdir. Gördüğümüz kalem işleri sonraki devirlere aittir.

Sefer yolu üzerinde bulunan bu üç yer, klâsik devir

Osmanlı Mimarisinin değerli örneklerine sahip külliyelerle süslenerek zenginleşmiştir. Kırklareli Hızır Bey Camii ve külliyesi iel Sinan'ın yaptığı külliyeler olan, Tekirdağ Rüstem Paşa cami ve külliyesi ile Babaeski Cedit Ali Paşa cami ve külliyesi, klâsik Osmanlı mimarisinde başlangıç ve gelişmesini gösteren en değerli örnekler olarak bu üç yerde sıralanmaktadır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

1. Edirne Vilâyeti Salnamesi, 1307.
2. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 8.
3. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1925-1961.
4. A.Müfit Mansel, Trakya Kültür ve Tarihi, İst. 1938.
5. Rudolf M. Riefstahl, Cenubi Garbi Anadoluda Türk Mimarisi, İst. 1941.
6. A. Rıza Dursunkaya, Kırklareli Vilâyetinin Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkiki, Kırklareli 1948.
7. Hikmet Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, İst.1949.
8. Ahmet Korkut, Serhat Şehri Kırklareli,
9. Celâl Esat Arseven, Türk Sanatı Tarihi, İst.
10. Gündüz Özdeş, Türk Çarşıları, İst.T.Ü.M.F. İst.1954.
11. Semavi Eyice, Osmanlı Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Eylül 1960.
12. Çetin Tunca, Trakya Osmanlı Devri Abideleri, Sanat Tarihi Lisans Tezi (Basılmamış) 1960.

TEZ
3607